

ULUSLARARASI BEDÜZZAMAN SEMPOZYUMU-III

**20. Asırda İslâm Düşüncesinin Yeniden Yapılanması ve
Bedüzzaman Said Nursî**

İlmi Heyet

Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş, Prof. Dr. İbrahim Canan,
Prof. Dr. Suat Yıldırım, Prof. Dr. Ahmet Akgündüz, Prof. Dr. Faris Kaya

Yayına Hazırlayan

Mehmet Paksu

Tercümeleler

Arapça

Veli Sırım, Abdülaziz Hatip, Kenan Demirtaş

İngilizce

Metin Karabaşoğlu

Almanca

Nuriye Uşşak

Dizgi

Nesil Basım Yayın

551 32 25

Baskı, Cilt:

Nesil Matbaacılık A.Ş.

551 32 27

ISBN 975-408-271-5

©

Bu eserin yayın hakkı Nesil Basım Yayın A.Ş.'ye aittir.

◆

Sanayi Cad. Bilge Sk.No: 2

Yenibsona / İSTANBUL

Tel: (0212) 551 32 25 pbx

RİSALE-İ NUR'DA MARİFETULLAH YOLLARI

ALİ MERMER*

Şu dünya yolculuğunda yürümemiz gereken yolu ve bu yolda yürümenin usulünü bize ders veren Kur'an-ı Hakîm'in, insanın yaratılış sırrını ve hikmetini açıklayan binlerce âyetinden biri, Zâriyat sûresinin 56. âyetidir. Meallerde genellikle "Ben insanları ve cinleri ancak Bana ibadet etsinler diye yarattım" şeklinde açıklanan bu âyet, Risale-i Nur'un en dikkat çekici bahislerinden biri olan Âyetü'l-Kübra'nın da esası hükmündedir. "Kâinattan Hâlikını soran bir seyyah"ın müşahedeleri, sözkonusu eserin mukaddimesinde, bu âyetle başlar. Devamında, âyetin kısa bir açıklaması hükmünde, şu sözlere yer verilir:

"Bu âyet-i uzmnânın sırrıyla, insanın bu dünyaya gönderilmesinin hikmeti ve gayesi: Hâlik-ı kâinatı tanımak ve Ona iman edip ibadet etmektir ve o insanın vazife-i fitratı ve farize-i zimmeti marifetullah ve iman-ı billah'dır ve iz'an ve yakîn ile vücudunu ve vahdetini tasdik etmektir."¹

Bu kısa açıklamada, meallerde yer almayan bazı hususlar bulunur. Meselâ, âyette geçen ve meallerin "ibadet etsinler" diye zikrettiği **لِيَعْبُدُونَهُ**, "Hâlik-ı kâinatı tanımak ve Ona iman edip ibadet etmek" diye açıklanır. Ardındaki cümlede, aynı husus "marifetullah," "iz'an ve yakîn ile vücudunu ve vahdetini tasdik etmek" ifadeleriyle bir kez daha vurgulanır.

*Dr. ALİ MERMER

1949'da Konya'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini bu ilde tamamladı. 1972 tarihinde Konya İslâm Yüksek Enstitüsünden mezun oldu. 1975'te Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesini bitirdi. Master ve doktora çalışması için İngiltere'de bulundu. Öğrenimini Durham Üniversitesinde devam ettirdi. "Dinî kimlik: Bugünkü Türkiye'de Nurcu Hareketi" teziyle doktorasını tamamladı. Halen bir eğitim kurumunda hocalık yapmaktadır.

Dr. Yamina Mermer'le evli olan Ali Mermer iki çocuk babasıdır.

¹Şuatal, s. 84.

Âyetü'l-Kübra'nın daha en başında yapılan bu vurgu, esasen, Risale-i Nur'un genelinde mevcut olan bir ana fikrin yansımasıdır. Bahsi geçen âyetin ve daha birçok âyetin ders verdiği ubudiyet görevi, Risale-i Nur'a göre, ancak Allah'ı tanıyıp sevmekle gerçekleşir. İnsan, ihsan edene perestiş eder bir fıtratta yaratılmıştır; ve ancak ona sayısız nimetlerle ihsanda bulunanın yalnız ve ancak Âlemlerin Rabbi olduğunu anlaması ölçüsünde kendini ubudiyetle Ona sevdirmeye çalışacaktır. Kıscası, ubudiyetin esası ve anahtarı, marifetullah'tır.

İşte bu yüzden, Risale-i Nur, baştan sona, "Allah'ı tanımak" diye de ifade edilen "marifetullah" üzerinde durmakta; bizi marifetullaha götüren yolları göstermektedir.

İnsanın ancak marifetullah ile birlikte lâyıkınca gerçekleşen ubudiyet görevini yerine getirebilmesi için ona rehberlik edecek çok "muarrif"ler vardır. İnsana Rabbinin tanıtan bu muarriflerin, Risale-i Nur'da şu dört ana başlıkta toplandığı görülmektedir: (1) Bütün peygamberlerin "marifet"ini şahsında toplayan Hz. Muhammed (a.s.m.); (2) bütün semavî kitapların ders verdiği hakikatın en azamî ifadesi olan Kur'an; (3) bütün mahlukatı içeren kâinat; ve (4) insanın Allah'ı tanıma istidadı taşıyan tüm duygularının merkezi hükmündeki "fıtrat-ı zîşuur" olarak vicdan. Şu dünya yolculuğunun asıl amacı olan ubudiyet ekseninde insana Rabbinin tanıtan "muarrif"ler çok olmakla birlikte, zikrettiğimiz bu dört muarrif, "külli muarrif" hükmündedirler.²

Çalışmamız, bu dört külli muarrifi esas almaktadır. Fakat, bu çerçeve dahilinde, bu muarriflerin birbirine delil olması, birbirini tazammun etmesi hususuna, bize ayrılan zamanın sınırlı oluşu gözöntüne alınarak, girilmemiştir. Yalnızca, meselâ Âyetü'l-Kübra'nın, konuşmamızın başında zikrettiğimiz âyetle başladıktan sonra, kâinatın marifetullaha delâletini ortaya koyması; o kâinat içinde fıtratına vicdan dercedilen insanlık âlemine gelmesi; o insanlık âlemi içinde Muhammed'i (a.s.m.) bulması; ve Kur'an'ı onun elinde görmesi; sonra, Kur'an'ı eline alarak yeniden kâinat yolculuğuna yönelmesi, bu "külli muarrif"lerin, Risale-i Nur'da ne denli ayrılmaz bir bütün olarak mütalaa edildiklerini açıkça göstermektedir.

Bununla birlikte, bir kez daha belirtelim, çalışmamız bu muarriflerin birbirlerini nasıl tazammun edip, yekdiğerlerine nasıl delil olduklarını ele almamaktadır. Bu önemli hususun ayrıca çalışılması duasıyla birlikte, bu dört külli muarrifin kısa bir tanıtımıyla iktifa edilecek; bir marifetullah yolu olarak sadece kâinat üzerinde bir nebze durulacaktır.

Bu açıklamalardan sonra, bu dört külli muarrifin bizi nasıl marifetullaha götürdükleri hususunu, sırayla ele almaya geçmek istiyorum.

I. Muhammed (a.s.m.)

Bize Rabbinizi tarif edip tanıttıran külli muarriflerin ilki, şu âlemin yaratılışının sırrı olan Muhammed aleyhissalâtu vesselâm'dır. Bütün düşünen insanları hayret içinde meşgul eden, her bir mevcut için sorulabilen, ve bütün zamanlarda en ziyade cevabı aranan üç müthiş soruya; "Necisin? Nereden geliyorsun? Nereye gidi-

²Sözler, s. 219; Mesnevî-i Nûriye, s. 224 vd.

yorsun?" sorularına bozulmamış her aklın kabul ettiği ikna edici cevapları veren, Muhammed'dir (a.s.m.).³ O bir "konuşan burhan"dır.⁴ Onun sözlerini kâinatın muammasını çözen ve Rabbimizi bize tanıtan sözler olarak dinlememiz gerekmektedir. Çünkü o, kâinatın kemalâtını keşfetmiş, mevcudatın yaratılış maksadını açığa çıkarmıştır. Her bir şeyle bu yaratılış maksadına uygun biçimde muhatap olmuş, onları bu maksada göre kullanmıştır. Yaratılıştaki rahmeti bulan ve nazarımıza sunan odur. O küllî ve mutlak rahmeti her haliyle ilan etmektedir.⁵

Muhammed'in (a.s.m.) dualarına kulak verecek olursak, o, dualarında Rabbimizi bize tanıtır; ebedî saadet ister, beka ister. Yüzünü şu fani dünyanın fenasından alır, Bâki olan Zâta çevirir; ve işiten herkese Ona kavuşma yakarışını duyurur. Ebediyen Onun huzurunda olmanın mekânı olan Cenneti ister. Mevcudatı bir ayna gibi görür; o aynalarda, Yaratıcımızın, gerçek ve bâki güzellikleri görünen bütün kudsf isimlerini gösterir. Dualarımızı o isimlerin müsemması olan Rabbimize yönelterek, Onu bize güzel isimleriyle tanıtır.⁶ (Bu çerçevede, Risale-i Nur'da Resulullah'tan rivayet edilen hadisler yalnızca bir dua vesilesi olarak değil, aynı zamanda Hâlikımızı tarif ederek Onun hak ve mevcut olduğunu bize tasdik ettiren birer delil olarak değerlendirilir).⁷

Muhammed (a.s.m.), herşeyden önce, *imanda bir mürşiddir*. Kâinat, daima tazelenen nakışlarla, her biri birbirinden güzel çeşit çeşit mevcudatla süslenmiş olduğu halde, insanların akıl gözünde tesadüfe bağlı bir oyuncak gibi görülürken; o zâtın getirdiği tarif ile nurlanmış ve anlam kazanmıştır. Herşey ölümle birlikte yokluğa ve hiçliğe gidiyor görünürken; o zâtın âlemde yaptığı inkılâb ile âlemin şekli değişmiştir. Onun tarifi ile insanların gözünde herşey canlanmış; hiçliğe atılan zavallılar değil, ebedî hayat yolundaki yolcular haline gelmiştir. Onun getirdiği nur sayesinde, her bir şey, birbirinin düşmanı olarak görülmekten kurtulmuştur. Bilakis, her bir şey, aynı Yaratıcının Kendisini tanıtmak üzere görevlendirdiği birer vazifeli memur, birbirinin yardımına koşan birer dost ve kardeş olarak görülmeye başlanmıştır. Ki, onun getirdiği iman nuru olmasa, tam bir yardımlaşma içinde görev yapan mevcudat sahipsiz, ehemmiyetsiz, yok olmaya mahkum zavallılar olarak görünecekti.⁸ (Nitekim, kâinata onun nuruyla bakmayanlar, böyle görmektedirler).

Risale-i Nur, Muhammed'in (a.s.m.) sözlerini, kâinatı ehemmiyetsizlikten kurtaran, ona mânâ kazandıran, eşyaya gerçekten vücut ve hayat verip nurlandıran sözler olarak dinlemeyi öğretir. Böylece, Resulullah, insanın nazarında bir öğretmen olur, bir marifetullah muallimi olur. Öyle bir muallim ki, öğrettiği her bir şeyin özünde tevhid vardır;⁹ tek ve bir olan Yaratıcıyı tanıyıp, ibadetlerimizi yalnızca Ona yöneltmek vardır.

³Sözler, s. 220; Mesnevi-i Nûriye, s. 21; İşârâtü'l-İ'caz, s. 12; Mektûbat, s. 181.

⁴Sözler, 219.

⁵Mesnevi-i Nûriye, s. 23.

⁶Sözler, s. 223.

⁷Sualar, s. 108.

⁸Mesnevi-i Nûriye, s. 21-22.

⁹Mesnevi-i Nûriye, s. 20.

Rabbimizin herşeyi san'atlı ve maksatlı bir şekilde yarattığı şu dünyada şuur sahibi insanlara düşen görev, bu san'at karşısında Onun güzelliklerini düşünüp hayranlıkla ilan etmektir. Risale-i Nur'da ubudiyetin aslı olarak tanımlanan bu görevi en mükemmel şekilde ifa eden insan ise, Muhammed'dir (a.s.m.). Bu bakımdan, yine Risale-i Nur'da, Muhammed-i Arabî'nin (a.s.m.) her sözü, her hareketi Rabbimizi tanıttıran sözler ve hareketler olarak alınmakta; ve o, "ubudiyet dairesi"nin reisi olarak ilan edilmektedir.¹⁰

II. Vicdan

Rabbimizi bize tarif edip tanıtan ikinci muarrif, insanın bizzat kendi nefsinde emaneten bırakılmış olan ve "fitrat-ı zışuur" denilen vicdandır.

İnsanın ihtiyaç alanı kâinatı kapsamaktadır. Hatta kâinatı da aşmaktadır. Çünkü, ölümün ötesindeki hayata şiddetli bir derecede muhtaç olan insan, bütün duygularıyla beka ve sonsuzluk istemektedir. Buna karşılık, insan, bu ihtiyaçlarının hiçbirini kendi başına karşılayabilecek güce sahip değildir. Kendisi gibi yaratılmış sair şeylerde de bu gücü bulamamaktadır. Çok hassas duygularla donatılmış olan insan, bu apaçık acizliğine karşı, her zaman bir dayanak noktası bulma ihtiyacı hisseder. Hatta, hazırlanıp eline verilen hayatın, gençliğinin, duygularının, lezzet aldığı yiyeceklerin, giyeceklerin, kısacası ona sunulan tüm nimetlerin gün be gün elinden gittiğini, kendisini terkettiğini görür. Bunların ayrılmalarna karşı koyabilecek hiçbir gücü kendinde bulamaz. İster ki, gençliği gitmesin; sevdikleri kendisini terketmesin. Ama, istemekten öte birşey yapamaz. İşte, insanın bu çaresizliği karşısında, vicdan medet umacağı bir nokta, kuvvet bulacağı bir dayanak bulmayı arzu eder.

Risale-i Nur, insanın gerek dayanak ve gerek medet noktası ihtiyacını bütün kâinata geçerli düzenin bir parçası olarak görür ve her vicdana böyle iki pencerenin emanet edildiğini söyler. Vicdan için, "nokta-i istinad ve nokta-i istimdad" adını verdiği bu iki pencereden "Sâni-i Zülcelâl'in marifetini kalb-i beşere daima tecelli ettiriyor" der. "Akıl gözünü kapasa da, vicdanın gözü daima açıktır."¹¹

İnsan, çok hassas duygularla donatılmıştır. Yaratılış ağacının en mükemmel meyvesinin insan olduğu, ona verilmiş bu hassas, mükemmel ve küllî duygu ve kabiliyetlerden de anlaşılmaktadır. Bu durumda bulunan insanın ümitsiz, çaresiz, daima korku içinde, telaşlı, her zaman ölüp yok olma tehlikesiyle yüzyüze, elinden hiçbir şey gelmeyen bir zavallı hükmünde kalması; ciğerleri yandıran cehennemî bir halet-i ruhiye içinde yaşaması, kâinattaki şu mükemmel düzene zıttır. Bir Yaratıcıya inanmayan, mevcudatı kör tesadüflere havale etmek zorunda kalır. Tesadüflerin sunduğu belirsizlik ise, bir nokta-i istinad ve istimdada muhtaç olan vicdanın yaratılışına ters düşer. Vicdan bu anlayışı reddeder.¹²

İman hakikatlarının akli muhatap olarak izah ve isbatının yapıldığı her yerde, Risale-i Nur, bu hakikatların gerçekliğini insanın kendi nefsinde de hissetmesi için vic-

¹⁰ Mesnevi-i Nûriye, s. 28-29.

¹¹ Mesnevi-i Nûriye, s. 232.

¹² Mesnevi-i Nûriye, s. 232.

dana atıfta bulunur. İnsanın fıtratı ve vicdanı da akla bir pencere olur.¹³ Vicdanımızı bir ölçü birimi olarak kullanıp, gelen hakikati ona tasdik ettirdikten sonradır ki, duygularımızın merkezi olan kalb tatmin olur. Çünkü "vicdan Sâniî unutamaz. Kendi nefsinin inkâr etse de onu (Yaratıcıyı) görür. Onu düşünür. Ona müteveccihdir."¹⁴

Rabbimizi tanımada çok önemli bir vazife gören vicdan, Risale-i Nur'da, gayb âlemi ile şu şehadet âleminin birleştiği, ve bu iki âlemden birbirlerine gelen düşünce ve ilhamların buluştuğu bir geçiş yeri olarak tanımlanır.¹⁵

Vicdanı fıtrat kanunlarına benzetir Risale-i Nur. Ki, "Fıtrat yalan söylemez." Bir avuç su donduğu zaman, fıtratındaki genişleme eğilimi onun daha fazla yer kaplamasını gerektirir. Bir demir kabın içerisinde olsa bile genişler, ve demiri parçalar. Sert demir, suyun fıtratının gereğini yapmasına engel olamaz. Mevcudattaki bu eğilimler, Allah'ın iradesiyle koyduğu, yaratma ile ilgili emirlerin görüntüleridir, tecellileridir.¹⁶

Demek ki, fıtratımıza konulmuş özelliklerin gerçekleşmesine hiçbir mahluk engel olamaz. Hiçbiri fıtratı yalancı çıkaramaz. Meselâ, ebedi isteyen, kendisine verilen duygular sevdirilen ve onların elinden alınıp hiçliğe atılmasını istemeyen insanın, vicdanındaki bu isteğe hiçbir mahluk engel olamaz. Hastalıklar, hatta ölüm dahi engel olamaz. İnsan bu isteğini muhafaza eder; ve o fitrî isteğine cevap verecek Birini arar. Vicdanı marifetullahı vesile kılan hususlardan biri budur. Bu fitrî gerçeği, Risale-i Nur, Cenab-ı Hakka atıfı, "Vermek istemeseydi, istemek vermezdi" şeklinde, veciz bir ifadeyle özetlemiştir.¹⁷

Yaratıcıyı inkâr eden bir kişi, dayanılmaz, karşı konulmaz fitrî ihtiyaçlarının hiçbirisinin bu fani dünyada tam karşılanmadığını görür. Bununla birlikte, "Bu ihtiyaçlar bana verildiğine göre, bunları karşılayan Biri olmalı" diyemediği için, hayatı boyunca çelişki içinde yaşar. Bir tarafta tüm kâinatı kuşatan ihtiyaçları ve ebede uzanan arzuları vardır; öte yanda kendisi bu ihtiyaç ve arzulara cevap veremediği gibi, cevap veren başka birisini de bulamayışı... Bu çelişki, aslında ona Yaratıcısından gelen merhametli bir ikazdır; ona yanlış düşündüğünü haber vermektedir.

Gerek ihtiyacı bildirmesiyle, gerek bir ızdıraba kaynak olmasıyla—yani hem olumlu, hem de olumsuz haliyle—şuurlu bir fıtrat kanunu olan vicdan, insana, mutlak kudret sahibi bir Yaratıcıya muhtaç olduğunu her zaman hatırlatır. Ve yalnız Ondan medet umması gerektiğini haber verir. Kısacası, Yaratıcıyı bütün isimleriyle tanıtır; "tevhidin şuanı neşreder."¹⁸

¹³ *Mesnevî-i Nûriye*, s. 224.

¹⁴ *Mesnevî-i Nûriye*, s. 231.

¹⁵ *Mesnevî-i Nûriye*, s. 224.

¹⁶ *Mesnevî-i Nûriye*, s. 231.

¹⁷ *Mektûbat*, s. 280.

¹⁸ *Mesnevî-i Nûriye*, s. 224.

III. Kur'ân-ı Kerîm

Hepsi de vazgeçilmez bir önem taşıyan, ve her biri diğerlerinden ayrılmaz durumda olan "külli muarrif"lerden Kur'ân, diğer muarrifleri bize tanıtmayı ve Risale-i Nur'un da "mürşidi" olması hasebiyle, sonsuz bir önemi haizdir.

Mesleğini, Kur'ân'ın rehberliğinde Kur'ân'ın hakkaniyetini göstermek diye özetleyebileceğimiz Risale-i Nur'un Kur'ân'ı tarif edişi, bu bakımdan hayli manidardır:

Allah'ın sonsuz ilminden gelen Kur'ân, büyük bir kitab gibi görülen kâinatın bir tercümesidir. Bu muazzam kâinattaki her bir mevcud, bir yaratılış âyetidir; ve Kur'ân âyetleri bu yaratılış âyetlerini okuyarak, insanların anlayabileceği bir dile tercüme eder. Yaratıcının güzel isimlerinin, yaratılıştaki düzenin gereği olan sebepler ağının gerisinde gizlenmiş manevî hazinelerini keşfedip insanların istifadesine sunar. Kur'ân, ilâhî takdirin birbiri ardı sıra dizdiği hadiseler zincirinin oluşturduğu şu kâinat kitabının satırları arasında gizlenmiş, Yaratıcıyı tanımaya vesile olan gerçekleri açan bir anahtardır. Şu şahadet âlemi perdesi arkasındaki âlem-i gayb cihetinden gelen rahmanî bir iltifat, bir tenezzülât-ı ilâhiyedir. Semavat ve arzın Yaratıcısı namına zîşuurlara yapılan bir hitaptır, bir konuşmadır. Âlemlerin Rabbi itibarıyla Allah'ın kelâmıdır.¹⁹

Bir muarrif olarak Kur'ân-ı Hakîm, birçok âyetiyle şu kâinattan bahseder; tâ ki, Yaratıcıyı zât, sıfat ve güzel isimleriyle bildirsin. Yani, şu kâinat kitabındaki her bir mevcudun, her bir hadisenin mânâlarını anlatıp Yaratıcısını tanıtsın. Böylece, Kur'ân şuur sahibi insanları mevcudata kendileri için değil, belki o mevcudata vücut veren Yaratıcılarını tanıtmak için bakmaya dâvet etmektedir.²⁰

Kur'ân, Rabbimizi bize tarif ederken, iki ayrı yoldan delil getirir. Bunlardan birincisi, "delil-i inayet ve gayet"tir. Bu delilin özeti, kâinatın mükemmel nizamının gösterdiği üzere, yaratılıştaki kusursuz bir san'at sergilenmiş ve hikmetli faydalar gözetilmiş olmasıdır. Bu ise kâinatın Saniinin kasd ve hikmetini isbat eder; tesadüfen yaratılmış olma vehmini kesinlikle reddeder. Çünkü, mükemmellik ve kasd, irade ve ihtiyarsız olamaz.

Bu noktada, eşyanın insanlara ve diğer mahluklara sağladığı faydalardan bahseden bütün Kur'ân âyetleri inayet delilinin konusudurlar. Bu âyetlerin sonlarındaki

أَفَلَا يَعْلَمُونَ "Onlar bilmiyorlar mı?," أَفَلَا يَتَفَكَّرُونَ "Hiç düşünmüyorlar mı?,"
أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ "Hiç düşünmezler mi?," أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ "Hiç düşünmez misiniz?,"

فَاعْتَبِرُوا "İbret alın!" gibi ifadeler bu faydaları, düşünmek üzere akla havale eder; ve akli vicdanla meşverete sevkeder ve bu delili zihinlerde yerleştirir.

Kur'ân'ın ikinci delili ise, "delil-i ihtira"dır. Şuursuz, camid, basit olan sebepler, bütün insanları hayrette bırakan, her biri bir kudret mucizesi, harika bir sanat eseri olan mevcudatın mücidi olamazlar. Kendileri de yaratılmış olan sebepler, mevcudatı yeniden icad ederek yaratamazlar. Mutlak kudret sahibi Allah, her bir cins yaratığın

¹⁹Sözler, s. 225, 339-340.

²⁰Sözler, s. 226.

istidadına münasip ve yalnızca o cinse has müstakil bir vücut vermiş; böylece onu Kendi Zâtına mahsus bir delil kılmıştır. Kur'an-ı Kerim, halk ve icaddan bahseden âyetleriyle, müessir-i hakikinin yalnız Allah olduğunu, tesir-i hakikinin sebeplerde olmadığına dikkat çekerek bu delili de insanların zihinlerinde yerleştirir.²¹

Nasıl ki Muhammed-i Arabî (a.s.m.) hayatı ile konuşarak Rabbimizi bize tanıtan küllî bir muarriftir. Kur'an-ı Hakîm de her âyeti ile düşünen insanlara "Allahu lâilâhe illâ Hû"yu tekrar ile konuşarak ilan eden diğer bir küllî muarriftir.²²

IV. Kâinat Kitabı

İnsanı, erişebileceği en yüksek kemal noktası olan marifetullaha ulaştırın yolların en birincisi, en istikametlisi, en kısası Kur'an'ın yoludur.²³ Aslında Kur'an, diğer üç yola nasıl muhatap olacağımızı da öğretmektedir. Sözgelimi, Kur'an birçok âyetiyle insanı mevcudatın "*nasif yaratıldığı*,"na bakmaya dâvet eder. Semavat, arz ve içindekilerin Yaratıcısı, mutlak ilim, mutlak kudret, mutlak irade sahibi bir Zât-ı Zülcelâl olarak tanıtır. Sebeplerin, tabiatın, tesadüfün veya—ne ad altında olursa olsun—yaratık cinsinden olan herhangi birşeyin Onun yaratmada ortağı olmadığına; hiçbir şirk unsurunun sözkonusu olamayacağına dikkatleri çeker.

Risale-i Nur, kâinatı büyük bir kitap veya büyük bir insan olarak tarif eder. Bu kitabın her kelimesi, hatta her harfi öyle mucizeli bir şekilde yaratılmaktadır ki, en küçük bir zerresini dahi *tam yerinde* icad edebilmek için, bütün kâinatı icad edecek sonsuz bir kudret lâzımdır. Allah'ın dışında, bütün tabii sebepler, farz-ı muhal olarak iradeye ve güce sahip olsalar dahi bu kitabın bir harfini bile yaratamazlar. Çünkü bu harf, özellikle canlı bir mevcud olsa, kâinat kitabının bütün kelimeleri ile doğrudan ilgilidir. Hayat, birşeyi herşeyle ilgili kılmaktadır. Kâinatta, bütün mevcudatı kapsayan ve her bir mevcudu ayrı ayrı bir ağ örür gibi diğer tüm mevcudata bağlayan öyle bir nizam vardır. Kör, nereye ve niçin gittiğini bilemeyen, kendileri yapılmaya muhtaç, basit, cansız tabii sebeplerin bu mükemmel nizamın sebebi olduklarını düşünmek, muhal içinde bir muhaldir.

Demek ki, "Her şey herşeyle bağlıdır. Bir şey herşeysiz yapılmaz. Bir şey'i hal-keden her şey'i halketmiştir. Öyle ise, bir şey'i yapan Vârid, Ehad, Ferd, Samed olmak zarurîdir." Kâinat kitabının bütün harfleri ve hatta noktaları, tek tek veya birleşmiş halleriyle—yani kelime, cümle, paragraf oluşturmuş şekilleriyle—bir Zât-ı Zülcelâl'in varlığına ve birliğine şahitlik etmektedir. Kendilerine verilmiş özelliklerle, "وَأَنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ" "Hiçbir şey yoktur ki, Onu övüp Onu tesbih etmesin" âyetini her an okuyup, her daim ilan etmektedir.²⁴

Kur'an-ı Hakîm, kâinatı tevhidin muazzam, küllî bir delili olarak sunarken, avâmın en rahat bir şekilde anlayabileceği delilleri daha çok zikreder. Yer, gök, yıldızlar, ay, yağmur, su, bulut, arı, karınca, rüzgâr.. bunun örnekleridir. Risale-i Nur da, bu usulü ve bu üslubu esas alır. "Vâhidiyet içindeki Ehadiyeti göstermek" diye

²¹ Mesnevi-i Nûriye, s. 230-231; İşârâtü'l-İcaz, s. 96-99.

²² Mesnevi-i Nûriye, s. 228.

²³ Mesnevi-i Nûriye, s. 229.

²⁴ Mesnevi-i Nûriye, s. 224-228.

özetlediği Kur'ânî yaklaşımla, zerrelere yıldızlara kadar bütün mevcudatın her birinin, mutlak kudret sahibi Vâcibü'l-Vücut'un varlığının parlak bir delili olduğunu gösterir.²⁵

Risale-i Nur'un doğrudan doğruya Kur'ân-ı Hakîm'den aldığı bu meslek, insanı marifetullahı ulaştıran en kısa yoldur. Ne sebepler perdesi içinde boğmakta; ne de kâinatı inkârı varan bir zorlamaya kapı açmaktadır. Risale-i Nur'un bu Kur'ânî mesleğinde, "huzur-u daimî" vardır; sonuç "hâzırâne bir ubudiyet"tir. Fakat, bu istidadı kazanmak için, yani mü'minin kendisini her yerde ve her zaman Allah'ın huzurunda hissetmesi için, kâinatı hayale atmak veya aslında yoktur diyerek mevcut yaratıkları inkâr etmek zorunda kalınmamaktadır—yani, Risale-i Nur, "huzur-u daimî"yi kazanmak için, Vahdet-i Vücut ehlinin mesleğini aşan; emniyetli, selâmetli, daha umumî ve kısa bir yolu Kur'ân'dan bulmuştur. Risale-i Nur, aynı şekilde, Allah'ı daima hatırdaki bulundurmaya için kâinatı nisyân-ı mutlakla atıp, mevcudatı unutmak veya yok farzetmek gibi—Vahdet-i Şühud ehlinin takip ettiği—gayrîfitrî bir yola da girmez. Kısacası, "Kur'ân-ı Hakîm'den alınan marifet ise, huzur-u daimîyi vermekle beraber, ne kâinatı mahkûm-u adem eder, ne de nisyân-ı mutlakla hapseder. Belki başbozukluktan çıkarıp, Cenab-ı Hak namına istihdam eder. Herşey mir'at-ı marifet olur."²⁶ Herşey, Allah'ı tanıtan bir ayna olur.

Diğer taraftan Risale-i Nur, ilm-i kelâm âlimlerinin kâinata bakarak Vâcibü'l-Vücut'un varlığını izah için geliştirdikleri imkân ve hudûs delillerini de aynen almamış, onları geliştirmiştir.

Hudûs konusunda ilm-i kelâm uleması özetle şunu demektedir: Âlemin mütegayyir olduğu apaçık ortadadır. Birşey, mütegayyir ise, aynı zamanda hâdîstir; yani sonradan vücut bulmuştur. Birşey hâdis ise, onun bir muhdisi, yani mücidi vardır. Öyle ise, bu kâinatın kadîm bir Mücudinin olması mantıkî bir zorunluluktur. İlm-i kelâm ulemasının geliştirdiği; kâinatın bir yoktan var edicisinin olması gerektiğini mantıken izah eden bu usûl için, Risale-i Nur şöyle der: "...esbabı, nihayet-i âlemde tensesül ve devrin muhaliyeti ile kesip, sonra Vâcibü'l-Vücut'un vücudunu onunla isbat ediyorlar. Uzun bir yolda gidiliyor." Doğrudan doğruya Kur'ân-ı Hakîm'den alınan marifette ise, insan herşeyde Cenab-ı Hakkın marifetine bir pencere açabilir. Herşey huzur-u daimîyi kazanmak için istihdam edilebilir. Bu noktada, Risale-i Nur, ayrıca, önemli bir hatırlatmada bulunur: Kâinatın bir Yaraticısının olması gerektiği hükmüne mantıken ulaşıp, "*Allah'ın varlığını bilmek*" tam bir marifetullahı ulaştırmamaktadır. Allah'ın varlığını bilmenin yanında, "*Allah'ı bilmek*" gerekir. Bunun için ise, imanı yalnızca ilimden ibaret bırakmamak lâzımdır. Çünkü insan yalnızca akıldan ibaret değildir. İnsandaki ruh, kalb, sır, nefis gibi çok latifelerin de hissesini alması gerekmektedir. Tâ ki, tam bir marifetullahı, "huzur-u daimî"ye kavuşsun.²⁷

İnsan "şimdi" ve "burada" yaşamaktadır. Hadsiz duyguları ve kabiliyetleri vardır; ve gözü önünde, akıl, kalb, dil, göz gibi kabiliyet ve duygularıyla muhatap olduğu eşsiz bir âlem uzanmaktadır. Bu eşsiz âlemin her bir mevcudu, kendi varlığıyla, in-

²⁵ Sözler, s. 566.

²⁶ Mektûbat, s. 306.

²⁷ Mektûbat, s. 306-307.

sana birşeyler söylemektedir. Kâinat tarafsız değildir; isteyen in istediği gibi yorumlayabileceği bir alan değildir. İnsan ya kâinatın her bir mevcudunun hal diliyle söylediğini işitir; yahut kendi vehmince bir yoruma kalkışır. Gözlemediği şu mevcudat âlemi, bakıp da görebilen her insana, her bir mevcudun yoktan var edilmesini anlatır ve üzerinde görünen özelliklerle onu Var Edeni tanıtır. İşte, Risale-i Nur'un Kur'ânî mesleği, Yaraticıyı gözlemediğimiz mevcudlar aynasında sonsuz isim ve sıfatlarının cilveleriyle tanıtmakta; bütün duygularımızla kendimizi o isim ve sıfatlara muhatap kılmakta; ve onların müsemması olan Vâhid-i Ehad'in huzurunda olduğumuzu derkederek "huzur-u etemm"i kazandırmaktadır.

Bu mesleğin düsturlarıyla bakıldığında, hudûs meselesinin şöyle bir çerçeveye oturtulduğu görülür:

"Görüyoruz ki, her asırda, belki her senede, belki her mevsimde bir kâinat, bir âlem gider, biri gelir. Demek bir Kadîr-i Zülcelâl var ki, *bu kâinatı hiçten icad ederek her senede, belki her mevsimde, belki her günde birisini icad eder, ehl-i şuur gösterir ve sonra onu alır, başkasını getirir. Birbiri arkasına takıp zincirleme bir sûrette zamanın şeridinde asıyor. Elbette bu âlem gibi birer kâinat-ı müteceddide (daima yenilenip duran birer kâinat) hükmünde olan her baharda gözümüzün önünde hiçten gelen ve giden kâinatları icad eden bir Zât-ı Kadîr'in mu'cizat-ı kudretidirler. Elbette âlem içinde her vakit âlemleri halkedip değiştiren Zât, mutlaka, şu âlemi dahi O halketmiştir. Ve şu âlemi ve rüy-i zemini o büyük misafirlere misafirhane yapmıştır.*"²⁸

Sonsuz kudrete sahip o Zât herşeyi "emir" ile, yani mübaşeretisiz (dokunmadan) ve müâlecesiz (uğraşmadan) yarattığı için, eşyanın vücuda gelmesinde sonsuz bir kolaylık görülür: İster icadın bidayetinde, isterse eşyanın tekrar icadında ve iadesinde olsun, gayet derecede sanatlî, hikmetli, mükemmel, son derece kolaylıkla ve sür'atle, külfetsiz yaratması gösteriyor ki, o Zât sırf bir emirle işler yapar.²⁹

İlm-i kelâm ulemasının geliştirdiği imkân delilini ise, Risale-i Nur şöyle özetler: İmkân, "mütesâviyyü't-arafeyn"dir. Yani, birşey mümkün ise, o şeyin yokluğu ve varlığı eşittir. Dolayısıyla, varlığını yokluğuna tercih edecek bir tercih edici, bir tahsis edici, o şey yok iken onu yoktan icad eden bir mücid gerekir. Çünkü, mümkünat, birbirini icad edip teselsül edemez. Yahut, o onu, o da onu icad edip devir süratinde dahi olamaz. Öyle ise vücudu mümkün değil, vâcib olan bir Vâcibü'l-Vücud vardır ki, bu zâtında mümkün olan eşyayı icad ediyor. Böylece, devrin ve teselsülün aklen muhal olduğu birçok delillerle gösterilip, Vâcibü'l-Vücud'un mutlaka var olması gerektiği isbat edilmiştir.

İlm-i kelâm ulemasının imkân delilini sunuş tarzı budur: değişik yollardan deliller getirerek, herşey zâtında mümkün olduğu için bunları ilk başta bir yoktan var edinin olması gerekir demek ve sebepleri âlemin nihayetinde kesmek. Bunun yerine, Risale-i Nur, her bir şeyde, Vâcibü'l-Vücud'un marifetine yol açan, Hâlik-ı Küllî Şey'e has sikkayı, damgayı, işaretini, delili gösterir. Bu yolun daha kolay, daha kat'î ve Kur'ân'ın anlatım tarzına da uygun olduğunu söyler ve bu usulü şöyle açıklar:

²⁸Sözler, s. 638.

²⁹Sözler, Onaltıncı Söz, İkinci Şua, s. 179,181; Lem'alar, s. 182.

Şu anda gözümüzle gördüğümüz her bir şeyin vücudu zâtî değildir. Çünkü, vücudunun fena bulmasına engel olamamaktadır. Üzerinde görünen özellikler de onun zâtından kaynaklanan özellikler değildir. Çünkü, onların da yitip gitmesine engel olamamaktadır. Yani, âlemin her bir mevcudunun zâtî ve vâcib olmayan, mümkün bir vücudu vardır. Ve, o mevcudun vücudunda, sıfatında, yani üzerinde görülen tüm özelliklerinde, mevcud olarak varlığını sürdürdüğü her bir anda,—madem ki, mümkündür—sonsuz cihetlerde var olması imkân dahilindedir. Hal bu iken, görüyoruz ki, o sonsuz cihetler içinde vücutça en muntazam bir yolu takip ediyor. O şeyin her bir özelliği de yalnızca ona mahsus bir tarzda kendisine veriliyor. Var edildiği sürece her an değiştirdiği özellikler ve haller de yalnız o şeye has bir şekilde veriliyor. Demek, bu özellikleri tahsis eden bir "tahsis edici"nin iradesiyle, bir "müreccih"ın tercihiyle, bir "hikmetle icad eden"ın yoktan yaratmasıyla o şey sonsuz yollar içinde hikmetli bir yola sevkediliyor ve ona muntazam sıfat ve haller veriliyor.

Sonra o şey tek başına da yaratılmıyor. Bir cismin bir parçası oluyor. O cisim içinde binlerce değişik tarzda bulunabilirken, en faydalı, çok mühim neticelerin ortaya çıkmasına neden olacak bir şekilde vazifeler gördürülüyor. Sonra o cisim de diğer bir cisme cüz yapılıyor. İmkânât daha da fazlalaşıyor. Çünkü, sonsuz tarzda o cisme cüz olabilirken, kendi zâtından kaynaklanan hiçbir neden yokken; her biri, en hikmetli, en faydalı vaziyette görevlendiriliyorlar. Bu cüz olma durumu tüm kâinatın anlamlı bir cüz'ü haline gelmeye kadar genişletilebilir. Ki, bu, gittikçe daha kat'î bir sûrette, herşeyi bilerek, hikmetle yaratan bir Müdebbir'in mutlaka var olması gerektiğini gösterir.

Her bir şey hem mevcudiyeti ve hem de sıfatları ile; çok imkânât yolları içinde belirli bir vücudunun olması, hikmetli ve faydalı sıfatlar yüklenmesiyle bir Vâcib'ül-Vücut'a şahitlik etmektedir. Aynen bunun gibi, cüz'lerden oluşmuş bir cismin parçası olarak görevlendirildiği zaman, en büyük cisme kadar bir ilişkiler ağı içerisinde gördüğü anlamlı hizmeti ile de, kasden ve hikmetle yaratan Sâniinin ihtiyar ve irade sahibi olduğunu göstermektedir. Çünkü birşeyi münasebet ağı ile bağlı olduğu diğer tüm cisimlerin içine hikmetle yerleştiren, ancak bütün o cisimler terkinin tümünün Yaraticısı olabilir. Demek bir tek şey, ayrı ayrı konumlarda ayrı ayrı anlamlar yüklü ve iç içe görevler yaparak, binlerce ayrı yönüyle bize Yaraticımızı tanıtır. İşte böylece, imkânât noktasından, kâinatın mevcudatı kadar değil, belki mevcudatın özellikleri ve birbirlerinin bir parçası olarak kurulan münasebet ağı sayısınca marifetullah yolları açılmış olur.³⁰

Sonuç

İnsan, Âlemlerin Rabbi olan Yaraticısını tanımak ve yalnız Ona ibadet etmek için yaratılmıştır. İnsana bu yaratılış amacı ekseninde Rabbini tanıyacak pek çok muarrif olmakla birlikte, bunlardan dördü Risale-i Nur'da "külli muarrif" olarak tanımlanmaktadır; zira, bu muarrifler, diğer tüm muarrifleri kapsamaktadır.

³⁰Sözler, s. 639-640.

Tebliğimizin çerçevesini, insanı marifetullahaya götüren yollar içinde, bu dört külli ve umumî yolun genel bir tasvirini Risale-i Nur'dan hareketle çizmek teşkil etmiştir. Bu dört muarrifin ayrıntılı bir biçimde çalışılması, ayrıca gerekmektedir. Keza, bu külli muarriflerin birbirlerini tazammun ettiklerine işaretle yetinilmiştir—bu, ayrıca çalışmayı gerektiren çok önemli bir husustur.

Biz, şimdilik genel bir çerçeve sunmakla yetindik; ve bu genel çerçeveyi tek tek örneklerle açıklama cihetine gitmedik. Zaten, Risale-i Nur baştan sona bunun örneğidir. Yalnızca dördüncü külli muarrif olarak kâinat üzerinde biraz durduk.

İlgili bölümde daha geniş bir şekilde ifade edildiği gibi, Risale-i Nur, Kur'ân'ı kendine rehber edinmektedir. Kâinata da Kur'ân'ın ders verdiği üsüle uyarak baktığı için, ne Vahdet-i Vücut ehli gibi mevcut kâinatı yok saymak; ne Vahdet-i Şühud ehli gibi onu unutmak gerektiğini savunmak; ne de kelâm uleması gibi yalnızca akli muhatap alarak var olması gereken bir Yaraticıyı tanıtmak; ne de insanı yaratılışın başına kadar hayalen götürüp orada bir Yaraticının varlığını akla göstermeye çalışmak zorunda kalmamıştır.

Risale-i Nur, "Herşeyden Cenâb-ı Hakka karşı pencereler hükmünde çok vecihler var"³¹ demekte; ve kâinatı bir marifetullah penceresi olarak değerlendirmektedir. Böylece, muhataplarına şimdi ve burada bu pencereden nasıl bakılacağını ve nelerin görülebileceğini de izah etmektedir.

Risale-i Nur'a göre, her bir şeyin hakikatı Allah'ın birçok isimlerine dayanır. Eşyadaki san'atların her biri de, birer ismin aynasıdır. Eşyanın gerçek hakikatı esma-i ilâhiyedir. Hatta tek bir zihayat şeyde, yalnız zâhir olarak yirmi kadar esma-i ilâhiyenin tecellisinin nakışları görülebilir.³²

İnsanların kâinatı araştırmalarının ardında, bu isimleri okuma çabasını görmek mümkündür. Fakat, bu fitrî saikin yolu, nefis ve şeytan tarafından saptırılabilir. Nitekim, şu asırda, özellikle bilim adamlarının kâinat araştırmaları, asıl amacına ulaşamamış, yarım, eksik ve hatta saptırılmış çalışmalar hükmündedir. Zira, bu çalışmalarda kâinat vardır; hem de san'atlı, maksadlı, her bir cüz'üne pek çok hikmet yüklenen bir kâinat vardır. Ne var ki, aynı çalışmalar, bu san'atı Sâni ismine, bu hikmeti Hakîm ismine teslimde pek isteksiz davranmaktadır. Oysa kâinata dair bütün araştırmalar ancak esmâ-i ilâhiyeyi gösterip insana Rabbini tanıttığında amacına ulaşmış olacaktır. Risale-i Nur, bunu şöyle ifade eder:

"Her bir kemâlin, her bir ilmin, her bir terakkiyatın, her bir fennin bir hakikat-ı âliyesi var ki; o hakikat, bir ism-i ilâhiye dayanıyor... o isme dayanmakla o fen, o kemalât, o san'at kemâlini bulur, hakikat olur. Yoksa, yarım yamalak bir sûrette nakıs bir gölgedir."³³

Meselâ, kâinat kitabını okuyan hakikî bir fenn-i hikmet "Hakîm" ismine, hakikatlı bir tıp ilmi "Şâfi" ismine ve geometri ilmi "Mukaddir" ismine.. dayanır. Her bir fen, bir ism-i ilâhînin tecellisine dayanır; ve dayandığı o ism-i ilâhiye ulaşarak kemâline erişir. "Her bir fen nurlu bir burhan olup, mevcudatın silsilelerinde salkımlar gibi

³¹ Sözler, s. 586.

³² Örnek olarak bkz. Sözler, s. 586-590.

³³ Sözler, 244.

asıhp duran maslahat semerelerini ve ahvalin değişmesinde gizli olan faideleri göstermekle, Sâriin kasd ve hikmetini ilan ediyorlar."³⁴

Bu noktada, ilim ile din, kâinat ile vahiy arasında modern zihinlerde mevcut bir ayrımı da sözkonusu etmek gerekir. Risale-i Nur, her bir bilim dalının bir ism-i ilâhîye dayandığını ve ona ulaşmakla kemâline eriştiğini söylerken, bu ayrımın tam karşısında durmaktadır. Onun, Kur'ân'ın ders verdiği "tâlim-i esma" gerçeğine dayanan; ve bununla ilgili âyeti izah sadedinde sunmuş olduğu yukarıdaki pasaj, bu hususun başlı başına bir delilidir. Dahası, Risale-i Nur'un tamamında, zihinlerdeki bu ayrımın izalesine çalışılmakta; bir yanda "Kur'ân kâinatı okuyor" denilir ve bu isbat edilirken, öte yanda kâinat "cismanî bir Kur'ân-ı Rabbânî" olarak çalışılmaktadır. Sâlimen marifetullahı erişebilmek için gerekli olan bu bütünlük, üzerinde mutlaka çalışılması icab eden bir araştırma konusudur. Bizim bu çalışmamız ise, sadece bir işaret mesabesinde dir.

Geçici dünya hayatını süsleyip gafletini arttıracak bir teknoloji üretmeye çalışan bir devirde yaşıyoruz. Böylesi bir devrin rehbersiz insanına, Müellifini unutmadan, bilakis Müellifini tanımak için kâinat kitabını okumanın yolunu sunmak, şu asrın ehl-i imanının boynuna borçtur. Kâinat kitabının nasıl okunması gerektiğini ise, Kur'ân'dan hareketle, Risale-i Nur şöyle özetlemektedir:

"Sakin... terakkiyatınızda şeytana uyup hikmet-i ilâhiyenin semâvâtından, tabiat dalâletine sukuta vasita yapmayınız. Vakit-bevakit başınızı kaldırıp Esmâ-i Hüsnâma dikkat ederek, o semâvâta uruc etmek için fînununuzu ve terakkiyatınızı merdiven yapınız. Tâ ki fînun ve kemâlâtınızın menbâları ve hakikatları olan Esmâ-i Rabbaniyeme çıkasınız ve o esmânın dürbünüyle, kalbinizle Rabbinize bacasınız."³⁵

³⁴ Sözler, 244 ve İşârâtü'l-İ'caz, 96-97.

³⁵ Sözler, s. 244.

— Risale-i Nur Külliyyatına ait, dipnotlarda belirtilen tüm referanslarda Sözler Yayınevi'nin 1980 baskısı esas alınmıştır.